

УДК 37.064.3:316.48

Куниця Т. Ю., м. Київ

ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТІВ У ШКІЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ

У статті розкрито основні причини виникнення конфліктів серед підлітків у класному колективі. Зазначено, що вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації є важливим аспектом на шляху соціалізації особистості. Наголошено на тому, що в якості профілактичних заходів щодо виникнення підліткових конфліктів можуть бути використані тренінгові заняття.

Ключові слова: підлітки, конфлікт

Складна соціально-економічна та політична ситуація в країні створює умови для посилення негативних тенденцій у становленні особистості підростаючого покоління. Конфлікти є невід'ємною частиною життя кожної людини, але той вплив, який вони матимуть, залежить від того, якою мірою у підлітковому віці будуть сформовані навички ведення конструктивного діалогу та засвоєні шляхи виходу з конфліктних ситуацій.

Проблема конфліктів достатньо широко досліджена вченими різних галузей, зокрема, філософії (Ф. Аквінський, Т. Мор, Е. Роттердамський, Ф. Рабле, Ф. Бекон, Г. Зиммель, Л. Козер та ін.), соціології (П. Гриффін, І. Могилевський, Ю. Запрудський, А. Здравомислов та ін.), психології (М. Шериф, Д. Рапопорт, Р. Доз, Л. Томпсон, К. Томас) та педагогіки (А. Рояк, Т. Юферова, В. Афонькова, Л. Славина, Т. Драгунова, О. Первишева та ін.). У той же час соціокультурні зміни у суспільстві не дозволяють користуватися виключно попередніми досягненнями у розв'язанні конфліктів. Особливо це стосується шкільних підліткових колективів.

Педагоги та психологи розглядають підлітковий вік як складний етап переходу від дитинства до дорослості, як період формування протиріч між ставленням до себе та ставленням значущих оточуючих, бажанням самоствердження та невмінням це робити, не порушуючи інтересів інших, прагненням до ідеалу та неприйняттям прямих вказівок та порад щодо його досягнення тощо. Саме тому підлітки потребують цілеспрямованої соціально-педагогічної підтримки з боку дорослих, яка

має здійснюватися як безпосередньо педагогом, так і опосередковано через референтні групи та значущих осіб.

Конфлікти в школі мають свою специфіку і відрізняються різною залученістю дорослого в цей процес. Ступінь вираженості може бути досить сильною або слабкою. Виділяють наступні види конфліктів в школі:

1. За суб'єктами конфлікту:

- *внутрішньоособистісний* – це стан пов'язаний з протиріччями протилежно спрямованих мотивів, потреб, інтересів, цінностей, цілей, ідеалів;

- *міжособистісний* – це зіткнення між двома або більше окремими особистостями, що мають різні погляди, риси характеру та категорично відрізняються за потребами, цінностями, мотивацією тощо (учень-учень, учень-вчитель, вчитель-батьки);

- *внутрішньогруповий* конфлікт виникає найчастіше через невідповідність поведінки особистості з вимогами групи;

- *міжгруповий*. В цьому випадку може відбуватися зіткнення стереотипів поведінки, норм, цілей і / або цінностей різних груп. У рамках нашого дослідження розглядаються конфлікти в підлітковій групі. Це можуть бути міжособистісні, міжгрупові конфлікти, конфлікти між особистістю і групою [2].

2. За формою прояву:

- відкриті;
- приховані.

3. За наслідками:

- конструктивні;
- деструктивні.

Розглянемо причини виникнення конфліктів у підліткових колективах. Процес формування конфліктних форм поведінки починається у молодшому підлітковому віці, але носить ситуативний несистемний характер. Проте серед сучасних підлітків прогресують підвищена тривожність, агресивність, моральна дезорієнтація, що сприяють перетворенню їх на стійкі особистісні переконання. Варто зазначити, що причини конфліктів в підлітковому віці мають як правило об'єктивний характер, а, відповідно, підліткові конфлікти є неминучими в процесі розвитку.

Конфліктність особистості визначається наступним комплексом факторів [1]:

– психологічних – темперамент, рівень агресивності, рівень домагань, актуальним є емоційний стан (тривожність) та ін.;

– соціально-психологічних – соціальні установки і цінності, ставлення до опонента, спрямованість у взаємодії «на себе», компетентність в спілкуванні, інтелект, основні тенденції поведінки та ін.;

– соціальних – умови життя і діяльності, можливості релаксації, соціальне оточення, загальний рівень культури, можливості для задоволення потреб та ін.

Конфлікти між підлітками в межах школи, класу найчастіше засновані на емоціях і особистій неприязні:

- боротьба за авторитет,
- образи та нерозуміння,
- адаптація до нових умов, нової системи відносин з ровесниками та старшими,
- нерозділена симпатія.

Для опису типів поведінки людей в конфліктах (точніше, в конфлікті інтересів) К. Томас запропонував двомірну модель регулювання конфліктів, основними в якій є кооперація, пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених в ситуацію, і напористість, для якої характерний акцент на власних інтересах.

Виділяється п'ять способів регулювання конфліктів, позначені у відповідності з двома основними вимірами (кооперація і наполегливість):

1. Змагання (конкуренція) – прагнення досягти своїх інтересів не враховуючи інтересів іншого.
2. Пристосування – принесення в жертву власних інтересів заради іншого.
3. Компроміс – угода на основі взаємних поступок; пропозиція варіанту, знімає виникле протиріччя.
4. Уникнення – відсутність прагнення до кооперації, відсутність тенденції до досягнення власних цілей.
5. Співробітництво – учасники ситуації приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін [3].

Визначивши за допомогою діагностичних методик тип поведінки конфліктуючих сторін, можна переходити до пошуку шляхів розв'язання конфлікту. Успішність вирішення конфлікту залежить як від рівня розвитку свідомості конфліктуючих сторін, характеру та умов його розвитку, так і від правильної оцінки та вибору шляхів розв'язання.

Для першого та другого типів поведінки найбільш ефективними є тренінгові форми роботи з використанням елементів рольових ігор. Тренінг є ефективним груповим методом соціально-педагогічної роботи і відповідає природньому прагненню підлітків до спілкування, створює найкращі умови для набуття навичок міжособистісної комунікації, сприяє створенню позитивного образу власного «я», гармонізує стосунки з оточуючими.

Основна мета тренінгових занять полягає у розвитку соціально-комунікативного потенціалу підлітків, який складається з соціальної компетентності, адекватної самооцінки, почуття впевненості та навичок ефективної взаємодії в колективі, що в підсумку призводить до формування соціально-компетентної особистості. Надзвичайно важливим у такій роботі є те, що підлітки набувають позитивного досвіду міжособистісної взаємодії та засвоюють альтернативні форми поведінки.

Для третього та п'ятого типів ефективним може стати застосування процесу медіації – мирного способу вирішення конфліктів. Застосування таких практик досить ефективне, адже попередження конфлікту між учасниками навчально-виховного процесу, формування у школярів конструктивних взаємин, навичок самостійного розв'язання конфліктів, засобами колективного та індивідуального впливів, формування позитивного шкільного мікроклімату – є одним із провідних завдань соціально-педагогічної підтримки у загальноосвітньому закладі.

Медіація посідає особливе місце серед засобів і технологій розв'язання конфліктів; на відміну від суду та арбітражу вона дозволяє сторонам шляхом переговорів неюридичними засобами лише за участю посередника-медіатора вирішувати конфліктну проблему. Отже, медіація – це проведення переговорів за участю медіатора.

Впровадження відновних практик відбувається через створення Шкільних служб порозуміння. Шкільна служба порозуміння (ШСП) – це команда підготовлених старшокласників-посередників (або медіаторів), які допомагають своїм ровесникам розв'язувати конфлікти мирним шляхом (використовуючи у роботі відновні практики – медіацію однолітків, коло) та працюють над формуванням безпечної атмосфери у навчальному закладі [4].

Учні, залучені до роботи у програмі, виконують просвітницьку діяльність, пропонуючи ровесникам новий та дієвий підхід вирішення складних конфліктних ситуацій та пропагуючи культуру поведінки,

що базується на толерантності, взаємоповазі та відповідальності. Застосування медіації, як способу врегулювання конфліктів і вирішення складних ситуацій, сприяє встановленню безпечної атмосфери у школах, зниженню рівня агресивної поведінки серед підлітків.

Завдання ж соціального педагога полягає у підготовці медіаторів з числа учнів середньої та старшої школи, а також проведенні індивідуальних бесід та консультацій з найбільш «активними» учасниками конфліктних ситуацій.

Для представників четвертого типу ефективним засобом профілактики конфліктів є організація проектної діяльності школярів.

В процесі групової взаємодії реалізується цілий комплекс педагогічних задач, а саме соціальних, естетичних, моральних та психологічних. Функції педагога полягають у створенні умов набуття досвіду колективної взаємодії з позиції самовизначення та самореалізації; демонстрація культурних цінностей спілкування та відносин між людьми з позиції довіри, поваги та захисту людини, його унікальності та індивідуальності; демонстрація норм ставлення до людини з позиції її самоцінності; створення умов для фасілітації, реабілітації та корекції самооцінки підлітка; заохочення успішної участі у груповій взаємодії, підвищення його особистої компетенції та усвідомлення ним індивідуальним цілей. Саме в процесі організації та реалізації соціальних проектів мають можливість розкритися та подолати міжособистісні перепони.

Варто зазначити, що поділ технологій за типами поведінки у конфлікті є досить умовним. Комплексний підхід до проблеми розв'язання конфліктів, на нашу думку, є найбільш ефективними та доцільним у цьому процесі. Таким чином, основними формами (технологіями) у роботі з підлітками щодо профілактики та розв'язання конфліктів є:

- індивідуальні бесіди та консультації,
- організація та реалізація програми шкільної медіації;
- соціальні проекти;
- тренінги, рольові ігри.

Діяльність соціального педагога нерозривно пов'язана з роботою педагогів школи і носить системний характер. Взаємодія з педагогічним колективом здійснюється в наступних напрямках: індивідуальна робота з проблемами учня будується з класним керівником, вчителем-предметником, вузькими спеціалістами школи

З класними керівниками вибудовується найбільш тісний контакт, тому що цей фахівець надає первинну допомогу дитині у вирішенні його проблем.

Вчителі-предметники безпосередньо спілкуються з підлітками під час навчально-виховного процесу. Взаємодія будується на основі рішення навчальних проблем дитини, контролю її здатності до навчання та відвідуваності.

Взаємодія з фахівцями школи вузької професійної спрямованості (психологи, педагоги-організатори, логопеди, фельдшер та ін.) здійснюється при необхідності надання конкретної професійної допомоги.

Доцільною та необхідною є участь соціальних педагогів в роботі методичних об'єднань класних керівників, засідання яких мають практичне значення і проводяться в різних формах: тренінги, дискусії, ділові ігри, педагогічні майстерні. Учителям пропонується великий практичний матеріал щодо підвищення педагогічної грамотності батьків і активні форми взаємодії сім'ї та школи. Соціально-педагогічні консультації включають в себе питання соціального та педагогічного характеру, спрямовані на вирішення конкретної проблеми та сприяють налагодженню конструктивних відносин між сім'єю та школою.

У вихованні дітей сім'я не може бути замінена ніяким іншим соціальним інститутом, бо саме в сім'ї народжується почуття наступності поколінь, відчуття причетності до історії свого народу, минулого, сьогодення та майбутнього. Психологічно сприятлива сімейна атмосфера та емоційно насичене життя в школі відіграють велику роль у вихованні дитини. Вони створюють передумови для розвитку його інтелекту та духовно-морального виховання. Саме тому так важливі взаємодія та спільна позиція батьків і педагогів, сім'ї та школи в питаннях виховання.

Як і у випадку з підлітками, у роботі з батьками реалізуються індивідуальні та колективні форми роботи. Однак суттєва відмінність полягає в тому, що робота з батьками має обмеження за часом. Основна увага зосереджується на двох напрямках – просвітницькому та превентивно-корекційному.

Перший напрям передбачає проведення тематичних батьківських зборів, круглих столів, лекторіїв із залученням фахівців різних служб, індивідуальне консультування.

Ефективним способом здійснення превентивно-корекційної роботи є залучення батьків до спільної діяльності з дітьми в межах реалізації

соціальних проєктів. Саме така соціально-корисна діяльність сприяє зближенню та налагодженню конструктивної взаємодії між батьками та підлітками та розкриттю їхнього внутрішнього потенціалу.

Таким чином, комплексний підхід, ґрунтовні знання про сутність, типи, причини виникнення та шляхи розв'язання конфліктів з боку педагогів і батьків є необхідними складовими процесу формування конструктивних взаємин у підлітковому класному колективі.

Список використаних джерел

1. Бойко В. В. Социально-психологический климат коллектива и личность / В. В. Бойко. – М. : Мысль, 1983. – 196 с.
2. Коновалова Ж. В. Особенности конфликтного взаимодействия подростков в образовательном процессе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [dochttps://studfiles.net/preview/2626317/](https://studfiles.net/preview/2626317/)
3. Малкина-Пых В. Р. Психосоматика: справочник практического психолога / В. Р. Малкина-Пых. – М., 2005. – 992 с.
4. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження : посіб. – К., 2009. – 68 с.

The article reveals the main causes of conflicts among adolescents in a school group. It is noted that the ability to solve conflicts constructively is an important aspect in the way of socialization. Marked that training sessions can be used as preventive measures on the incidence of teenage.

Key words: *adolescents, conflict.*